

ISTRAŽIVAČKI CENTAR CDT-a

AUTORI: *Milica Kovačević i Dragan Koprivica*

ISTRAŽIVAČICE: *Aleksandra Grdinić i Ivana Drakić*

PREDLOG PRAKTIČNE POLITIKE

ANB – OD NUŽNE TAJNOSTI DO DEMOKRATSKE TRANSPARENTNOSTI

„Kada je sve proglašeno povjerljivim, onda ništa nije povjerljivo, i sistem postaje nešto što cinici i oni koje nije briga ne poštuju, a oni koji nastoje ostvariti samozaštitu ili samopromociju njime manipulišu.“

- Sudija Poter Stjuart, u presudi Vrhovnog suda SAD u predmetu Dokumenti iz Pentagona (1971)

O čemu jeste i o čemu nije ovaj predlog?

Ovaj predlog praktične politike analizira transparentnost djelovanja Agencije za nacionalnu bezbjednost (u daljem tekstu ANB), i predlaže rješenja za njeno unapređenje. Osnovni zaključak analize je da je potrebno da ANB značajno unaprijedi svoju politiku informisanja javnosti, jer postojeća ne odgovara trenutku i potrebama građana za informisanošću, i ne prati standarde i dobre prakse koje uspostavljaju obavještajne službe demokratskih društava.

Preporuke u ovom dokumentu upućene su, prije svega, samoj ANB, kako bi povećala sopstvenu transparentnost, ali i kreatorima politika i donosiocima odluka u ovoj oblasti, koji mogu uticati da ove preporuke postanu obavezujuće.

Povećanje transparentnosti je samo jedan od načina da se doprinese povećanju javne kontrole nad obavještajnim sektorom. Istovremeno, potrebno je raditi na snaženju nacionalnih sistema kontrole i nadzora nad radom obavještajnog sektora – unutrašnje kontrole koju vrši Generalni inspektor, sistema koordinacije unutar izvršne vlasti, a posebno spoljnog nadzora od strane sudova, parlamenta i nezavisnih institucija. Ne manje važan kontrolni mehanizam je i otkrivanje i objavljivanje informacija od strane aktivista i novinara istraživača.

Ovaj predlog praktične politike se ne bavi nacionalnim sistemom nadzora, niti drugim kontrolnim mehanizmima. Takođe, predlog se ne bavi složenim pitanjima prošlosti obavještajnih službi na ovim prostorima. To su velike zasebne teme kojima će se Istraživački tim CDT-a posebno baviti.

U procesu izrade ovog dokumenta analizirani su važeći crnogorski propisi i prakse u radu ANB-a. CDT je konsultovao i niz studija i naučnih radova koji se bave ovom temom, kao i međunarodne i regionalne standarde u ovoj oblasti i preporuke ekspertskih tijela i institucija. Uporednom analizom obuhvaćene su prakse svih država članica EU i NATO.

Koliko znamo o obavještajnoj službi?

POČETAK DEMOKRATIZACIJE OBAVJEŠTAJNOG SEKTORA

ANB, nacionalna bezbjednosno-obavještajna služba, ustanovljena je Zakonom o Agenciji za nacionalnu bezbjednost iz maja 2005. godine¹. Istim zakonom je ustanovljen i skupštinski Odbor za bezbjednost i odbranu, kako bi se prvi put uspostavio parlamentarni nadzor nad obavještajnim sektorom. Tada su stvorene prve pretpostavke za javnost rada obavještajne službe.

Od nestanka Socijalističke federativne republike Jugoslavije (SFRJ) do usvajanja Zakona o ANB, crnogorska Služba državne bezbjednosti, funkcionisala je u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP), u čijem sastavu je bila i služba javne bezbjednosti. O tom periodu rada ove obavještajne službe postoji malo javnih i zvaničnih informacija. Rad službe u javnosti su obilježile brojne kontroverze, i optužbe da je služba u tom periodu bila politički instrumentalizovana.

Donošenjem Zakona, ANB je formirana kao zaseban državni organ, čime su, između ostalog, stvoreni uslovi za otpočinjanje procesa otvaranja prema javnosti. Zakon o ANB je donio brojne novine, najvažnije – jasno su utvrđene nadležnosti obavještajno-bezbjednosne službe. Službenicima ANB oduzeta su policijska ovlašćenja, pa samim tim i ovlašćenje prinude. Zakonom su propisani načini i procedure prikupljanja podataka, kao i svrha za koju mogu biti korišćeni prikupljeni podaci. Uvedeno je i odobrenje sudske vlasti za primjenu mjera tajnog prikupljanja podataka, u ograničenom trajanju, u skladu sa Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda². Takođe, ustanovljeno je i pravo građana na uvid u podatke koje je ANB o njima prikupila, pod određenim uslovima.

Nakon referenduma o nezavisnosti 2006. godine kreirani su uslovi za reforme, modernizaciju i unapređenje rada ove institucije, primjereno međunarodnim standardima i načinima rada obavještajno-bezbjednosnih službi država članica NATO i EU. Bezbjednosno-obavještajna služba, prvenstveno u okviru procesa NATO integracija, ubrzano razvija kapacitete za borbu sa modernim bezbjednosnim izazovima.

ANB U OČIMA JAVNOSTI

I pored pozitivnih poruka o procesu transformacije ANB, koje stižu i sa međunarodnih adresa, i naročito u završnim fazama pristupanja NATO savezu, za opštu javnost sprovedene reforme i njihovi efekti ostaju u najvećoj mjeri nepoznati.

Istraživanja javnog mnjenja o percepciji građana o radu ANB nijesu sprovedena, ali se analizom javne komunikacije može zaključiti da javnost i dalje percipira obavještajnu službu kao organizaciju koja se bavi praćenjem opozicionih političara i borbom sa „unutrašnjim nepri-

¹ Zakon o Agenciji za nacionalnu bezbjednost, Sl. list RCG, br. 28/2005.

² Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, član 8. Više objašnjenja na <http://echr-online.info/article-8-echr/>. Pristupano: 12. juna 2016.

jateljem“, umjesto borbom protiv organizovanog kriminala, sprječavanjem terorizma i drugih bezbednosnih prijetnji. ANB se od strane opozicione javnosti često označava kao „tajna policija vladajuće partije“, ili akronimom UDBA – čime se teži opisati kao represivni mehanizam u službi jedne političke partije³. Osim toga, u javnosti se pojavljuju i brojne optužbe o povezanosti pojedinaca iz ANB sa strukturama organizovanog kriminala⁴. Od ovih optužbi ANB se najčešće brani – ćutanjem.

Aktivisti za ljudska prava iznose sumnje da ANB nezakonito nadzire opozicione političare, NVO aktiviste, predstavnike međunarodne zajednice i druge⁵. U izvještaju Stejt Departmenta o poštovanju ljudskih prava već osam godina stoji ista konstatacija: „Mnogi pojedinci i organizacije radili su pod pretpostavkom da su bili pod nadzorom.“⁶ Ovo stvara veliko nepovjerenje u rad ANB, čemu doprinosi i njena pretjerana tajnovitost. Naime, Agencija je do 2008. godine objavljivala podatke o broju nadziranih lica, da bi 2009. godine ta dobra praksa bila obustavljena, sa objašnjenjem da bi objavljivanjem podataka „doveli u opasnost izvršavanje poslova ANB“⁷. Ovakav pristup doprinosi i tome da veoma značajni poslovi koje ANB obavlja na kvalitetan način budu u sijenci sumnji o njenom nezakonitom radu.

Šta (ne) znamo o ANB?

NEREDOVNO I NEDOVOLJNO OBJAVLJIVANJE INFORMACIJA O RADU

Na veb sajtu ANB može se naći vrlo malo informacija o radu ove institucije⁸. Kratki istorijat ANB, i kratke biografije aktuelnog i prethodnih direktora su jedine dostupne informacije o organizaciji službe. ANB u biblioteci sajta objavljuje najmanji mogući obim podataka, na čije je objavljivanje obavezna važećim zakonima – Vodič za pristup informacijama, informacije o javnim nabavkama koje nijesu povjerljive, i podatke o trošenju novca u toku izbornih kampanja.

³ Monitor, “CRNE TAČKE DOMAĆIH BEZBJEDNOSNIH SLUŽBI: Duvan, kafa i tajne koje cure”, 07.02.2014. Dostupno na: http://www.monitor.co.me/index.php?option=com_content&view=article&id=4989:crne-take-domaih-bezbjednosnih-slubi-duvan-kafa-i-tajne-koje-cure&catid=3427:broj-1216&Itemid=4688. Pristupano: 27. februara 2016.

⁴ Monitor, “Napad na imovinu bivšeg funkcionera ANB-a Duška Golubovića: Poruka ka vrhu”, 27.11.2015. Dostupno na: http://www.monitor.co.me/index.php?option=com_content&view=article&id=6469:napad-na-imovinu-biveg-funkcionera-anb-a-duka-golubovia-poruka-ka-vrhu&catid=4447:broj-1310&Itemid=5781; Dan online, “Klanovi oko Mila zaratili zbog prevlasti”, 20.09.2015. Dostupno na: <http://www.dan.co.me/?nivo=3&datum=2012-01-22&rubrika=Hronika&najdatum=2015-09-20&clanak=510903&naslov=Klanovi%20oko%20Mila%20zaratili%20zbog%20prevlasti>. Pristupano: 15. februara 2016.

⁵ Cafe del Montenegro, “HRA, CGO, IA i MANS: Zakonom o ANB-u se drastično ugrožavaju ljudska prava”, 09.02.2016. Dostupno na: <http://www.cdm.me/drustvo/crna-gora/hra-cgo-ia-i-mans-zakonom-o-anb-u-se-drasticno-ugrozavaju-ljudska-prava>. Pristupano: 17. marta 2016.

⁶ Izvještaj dostupan na: <http://www.state.gov/documents/organization/252855.pdf>. Pristupano: 10. marta 2016.

⁷ Institut Alternativa, “Vršiti “terenske” kontrole MTN i tražiti podatke od operatora”, 02.07.2015. Dostupno na: <http://institut-alternativa.org/saopstenje-vrsiti-terenske-kontrole-mtn-i-traziti-podatke-od-operatora/>. Pristupano: 11. marta 2016.

⁸ Agencija za nacionalnu bezbjednost. Dostupno na: www.anb.gov.me. Pristupano: 2. marta 2016.

Na stranici ANB-a za prethodne dvije godine objavljena je 61 vijest. Tokom 2015. godine, objavljene su 24 vijesti, ali niti jedna od njih ne odnosi se na rad i nadležnosti ANB, već su prenošene informacije o radu Vlade, Skupštine, Savjeta za članstvo u NATO, Vijeća za nacionalnu bezbjednost i Biroa za operativnu koordinaciju obavještajnih službi. U toku 2014. godine objavljeno je ukupno 37 vijesti, od čega su samo 12 informacije o aktivnostima i saopštenja za javnost ANB. U kontekstu transparentnosti, važno je izdvojiti objavljivanje statističkih podataka o postupanju ANB po zahtjevima za pristup informacijama, i objavljivanje u dva navrata informacija o broju dokumenata/podataka sa kojih je uklonjena oznaka tajnosti. U 2015. godini ANB nije objavljivala ove statistike. Kako god, objavljivanje samo broja deklasifikovanih dokumenata, bez objavljivanja samih dokumenata ili ukazivanja na njihov sadržaj, nije dovoljno.

U sekciji veb sajta o djelokrugu službe objavljen je samo odgovarajući član Zakona o Agenciji za nacionalnu bezbjednost⁹. Tu spadaju sprječavanje djelatnosti usmjerenih protiv nezavisnosti, suvereniteta, teritorijalnog integriteta, odbrane, bezbjednosti i pravnog poretka Crne Gore, sprječavanje terorizma, organizovanog kriminala, krivičnih djela međunarodnog prava, obavještajne djelatnosti drugih država, prijetnji po ekonomske interese Crne Gore i prijetnji po međunarodnu bezbjednost¹⁰.

IZOSTANAK PROAKTIVNOG OBJAVLJIVANJA INFORMACIJA KOJIMA JE DOZVOLJEN PRISTUP

U 2014. godini ANB je dostavljeno 56 zahtjeva za slobodan pristup informacijama, a donijela je 60 rješenja¹¹, 16 kojima se zahtjev usvaja, 16 kojim se zahtjev djelimično usvaja i 28 kojima se odbija pristup traženim informacijama¹².

Tokom 2014. protiv ANB je Agenciji za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama izjavljeno ukupno pet žalbi, i to dvije zbog ćutanja administracije, i tri zbog poništaja rješenja¹³. U poređenju sa drugim institucijama, ANB dobija relativno mali broj zahtjeva za pristup informacijama, što može biti pokazatelj malog interesovanja građana za rad službe, ali i percepcije da se tražene informacije ne mogu dobiti. Uvidom u sadržaj rješenja kojim se odbija ili dozvoljava pristup informacijama, može se zaključiti da je postupanje ANB u skladu sa Principima iz Tshwane¹⁴. ANB razmatra zahtjeve i kada su tražene informacije klasifikovane, u pisanoj formi potvrđuje ili negira da li posjeduje traženu informaciju, u obrazloženjima objašnjava razloge odbijanja zahtjeva za pristup informacijama, dozvoljava pristup djelovima dokumenata koji ni-

⁹ Zakon o Agenciji za nacionalnu bezbjednost, Sl. list RCG, br. 28/2005, Sl. list CG, br. 86/2009 i Sl. list CG, br. 8/2015, čl. 6

¹⁰ Agencija za nacionalnu bezbjednost. Dostupno na: <http://www.anb.gov.me/naslovna/Djelokrug-rada/>. Pristupano: 2. marta 2016.

¹¹ Veći broj rješenja u odnosu na broj zahtjeva je rezultat postupanja ANB po presudama Upravnog suda.

¹² Odgovor na zahtjev za slobodan pristup informacijama, Agencija za nacionalnu bezbjednost, Rješenje br. 250/14-10-15244/1 od 31.12.2014.

¹³ Odgovor na zahtjev za slobodan pristup informacijama, Agencija za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama, Rješenje br. 07-43-666-2/16 od 18.02.2016.

¹⁴ Open Society Foundations, "Global Principles on National Security and the Right to Information (The Tshwane Principles)", jun 2013, principi 18-26. Dostupno na: <https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/global-principles-national-security-10232013.pdf>. Pristupano: 11. marta 2016.

jesu klasifikovani itd. ANB, suprotno Zakonu o slobodnom pristupu informacijama¹⁵, ne objavljuje na svom sajtu proaktivno informacije kojima je po zahtjevu pristup odobren.

NEDOSTUPNOST OSNOVNIH INFORMACIJA O ORGANIZACIONOJ STRUKTURI

Organizaciona struktura ANB sadržana je u aktu o unutrašnjoj sistematizaciji i organizaciji, kojem je u cjelosti određen stepen tajnosti „tajno“¹⁶. Ova tajnost djeluje neopravdano, budući da je unutrašnja organizacija obavještajnih službi nastalih na prostoru bivše Jugoslavije uređena na sličan način, koji je poznat svima onima koji se na bilo koji način bave bezbjednošću.

Osim toga, u medijima se povremeno objavljuju informacije o organizacionoj strukturi ANB, uključujući imena rukovodilaca organizacionih sektora¹⁷. Iz ANB ne stižu ni demantiji ni potvrde za ovakve objave, niti je poznato da su pokretani bilo kakvi postupci povodom curenja ovih informacija. Izostanak objašnjenja zbog čega bi objavljivanje ovih podataka predstavljalo prijetnju po nacionalnu bezbjednost doprinosi nepotrebnoj mistifikaciji rada službe, i nepovjerenju u njen rad.

POTPUNA TAJNOST GODIŠNJIH IZVJEŠTAJA

ANB podnosi godišnje izvještaje o radu Odboru za bezbjednost i odbranu. Ti izvještaji su zaštićeni oznakom tajnosti. Pored toga što ne obavještava javnost o svojim godišnjim rezultatima, i članovi Odbora konituirano imaju primjedbe na sadržaj i kvalitet informacija u izvještaju¹⁸.

Traženje balansa između tajnosti i transparentnosti

Tajnost aktivnosti i podataka obavještajnih službi ima svoje opravdanje, ali se ne smije dozvoliti da pod izgovorom tajnosti ANB uskraćuje javnost i za one podatke koji nijesu označeni kao tajni ili nema razloga da budu tajni.

U demokratskim zemljama je standard da se mora pronaći ravnoteža između tajnosti i transparentnosti¹⁹. Neki autori razlikuju „do-

¹⁵ Zakon o slobodnom pristupu informacijama, Sl. list CG, br. 44/2012, čl. 12, stav 1, tačka 11

¹⁶ Odgovor na zahtjev za slobodan pristup informacijama, Agencija za nacionalnu bezbjednost, Rješenje br. 250/15-10-7770/2 od 17.07.2015.

¹⁷ Vijesti online, "Peruničić na čelu najvažnijeg sektora ANB-a", 25.03.2014. Dostupno na: <http://www.vijesti.me/vijesti/perunicic-na-celu-najvaznijeg-sektora-anb-a-189400>. Pristupano: 5. marta 2016.

¹⁸ Institut alternativa, "Agencija za nacionalnu bezbjednost i mjere tajnog nadzora - ima li kontrole?", intervju s poslanikom Predragom Bulatovićem, predstavnikom Socijalističke narodne partije u Odboru za bezbjednost i odbranu, februar 2012. Dostupno na: http://media.institut-alternativa.org/2012/04/institut_alternativa-agencija-za-nacionalnu-bezbjednost-i-mjere-tajnog-nadzora.pdf. Pristupano: 23. marta 2016.

¹⁹ Imajući u vidu i odredbe Zakona o tajnosti podataka, Sl. list CG, br. 14/2008, 76/2009, 41/2010, 40/2011, 38/2012, 44/2012, 14/2013, 18/2014, 48/2015

bre“, „loše“ i „birokratske“ tajne u radu obavještajnih službi²⁰. Dobre tajne je nužno sačuvati, jer su garancija zaštite nacionalne bezbjednosti. Loše tajne su političke tajne, skrivene zloupotrebe, i njihovo razotkrivanje je važan zadatak za nevladine organizacije, medije i akademsku zajednicu. Ipak, u značajnom obimu, tajne koje čuvaju službe su birokratske prirode, i ne bi trebalo da budu tajne. Tendencija koju pokazuju sve obavještajne službe u određenim periodima razvoja je pretjerano klasifikovanje i ograničavanje informacija za javnost.

ANB bi morala preduzeti inicijativu, i postepeno otkrivati tajne koje to nijesu. Tajnost je potrebno uvjerljivo i dokumentovano opravdati objašnjavanjem štetnih posljedica koje mogu nastati zbog objavljivanja određene informacije. Kriterijumi za povećanje transparentnosti mogli bi se razviti na osnovu Principa iz Tshwanea.²¹

Principi iz Tshwanea o nacionalnoj bezbjednosti i pravu na pristup informacijama su objavljeni 2013. godine, od strane 22 nevladine organizacije i akademska centra koji djeluju širom svijeta, i koji su u pripremi ovih principa konsultovali preko 500 eksperata u 70 zemalja. Principi iz Tshwanea su podržani od strane Evropskog parlamenta, Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope, Specijalnog izvjestioca UN za slobodu govora, Organizacije afričkih država i Afričke komisije za ljudska prava i prava naroda, Predstavnička OSCE za slobodu medija i Specijalnog izvjestioca UN za borbu protiv terorizma i ljudska prava.

Najsnažniji argument za povećanje transparentnosti ANB je potreba za izgradnjom povjerenja građana u njen zakonit i kvalitetan rad, i jačanje kredibiliteta onoga što su proizvodi njenog rada. Proces uvođenja demokratske kontrole u obavještajni sektor polako ali sigurno oduzima obavještajnoj zajednici mehanizme prinude i nekontrolisanog nadzora nad pojedincima. U nekom trenutku u budućnosti, ANB će se prvenstveno morati oslanjati na saradnju sa institucijama i povjerenje građana da bi obavila svoje zadatke i zaštitila nacionalnu bezbjednost. Sa izgradnjom povjerenja i popravljanjem javnog imidža treba početi odmah.

²⁰ Steven Aftergood, "Secrecy and Accountability in U.S. Intelligence", Federation of American Scientists, 1996. Dostupno na: <http://www.fas.org/sgp/cipsecr.html>. Pristupano: 7. aprila 2016.

²¹ Ovakvo rješenje, kao jedno od mogućih, nudi i Radni dokument o demokratskom nadzoru obavještajnih službi država članica i obavještajnim tijelima EU, Odbor za građanske slobode, pravosuđe i unutrašnje poslove, Evropski parlament, C. Morales, S. In't Veld, C. Ernst, 20.12.2013.

PREPORUKE

ANB će u predstojećem periodu morati da pruži više informacija o svom radu, i jačati svoj javni profil, jer su povjerenje i saradnja sa građanima i institucijama preduslovi uspješnog obavljanja njenih najvažnijih funkcija.

Zato, jedan od ključnih zadataka ANB u narednom periodu bi trebalo da bude **donošenje strategije komunikacije ANB sa javnošću, sa ciljem razvijanja bezbjednosne kulture u Crnoj Gori**, po uzoru na primjere dobre prakse iz Evrope. Na ovaj način bi ANB, po ugledu na službe demokratskih država, kroz povećanje znanja građana i drugih subjekata o svojoj direktnoj ulozi u očuvanju bezbjednosti, povećala i sopstveni kredibilitet i povjerenje u svoj rad. Kao dio komunikacionih aktivnosti, mnoge obavještajne službe razvijaju posebne edukativne materijale za građane²², organizuju posebne kampanje i edukativne programe²³, i povezuju se sa civilnim društvom, posebno akademskim i istraživačkim organizacijama, u trasiranju nacionalne bezbjednosne kulture²⁴.

Navedena strategija treba da dovede do:

1. Proaktivnog objavljivanja na veb sajtu svih dokumenata koji nijesu klasifikovani, u skladu sa standardima transparentnosti.

U svakom pojedinačnom slučaju potrebno je procijeniti koja konkretno i koliko značajna šteta bi mogla nastati objavljivanjem informacije. Tajnost treba ograničiti na informacije čije bi razotkrivanje i moglo izazvati ozbiljnu štetu po živote pojedinaca, obavještajne službe, ili države u cjelini. Ovdje spadaju, između ostalog: identitet zaposlenih, identitet saradnika, tekuće operacije i istrage, detalji operativnih metoda, detalji zaštite štićenih lica, lični podaci lica pod tajnim nadzorom, informacije čijim bi se objavljivanjem ugrozila bezbjednost agenata i izvora.

Ostimo toga, nužno je voditi računa i o ograničenjima koja proizilaze iz obaveze zaštite podataka o ličnosti²⁵ sadržanih u dokumentima u posjedu ANB.

²² Primjeri dobre prakse: Holandija (<https://english.aivd.nl/publications>), Italija (<http://www.sicurezza nazionale.gov.it/sisr.nsf/comunicazione/archivio-video.html%20-%20content>), Norveška (<https://www.nsm.stat.no/publikasjoner/rad-og-anbefalinger/brosjyrer/>), Velika Britanija (<https://www.mi5.gov.uk/what-to-look-for>). Pristupano: 10. marta 2016.

²³ Primjeri dobre prakse: Kanada (<https://www.csis-scrs.gc.ca/bts/shrngpblic-en.php>), Norveška (<https://www.nsm.stat.no/kurs-og-arrangement/>). Pristupano: 10. marta 2016.

²⁴ Primjeri dobre prakse: Italija (<http://www.sicurezza nazionale.gov.it/sisr.nsf/cultura-della-sicurezza.html>), Španija (<http://www.cni.es/es/culturainteligencia/actividades/formacion/>). Pristupano: 10. marta 2016.

²⁵ Shodno Zakonu o zaštiti podataka o ličnosti, Sl. list CG, br. 79/2008, 70/2009 i 44/2012.

2. Objavljanja informacija o sprovođenju mjera tajnog prikupljanja podataka.

U redovnim intervalima, a najmanje jednom godišnje, potrebno je objavljivati podatke o broju lica prema kojima su sprovedene mjere tajnog prikupljanja podataka, kao i broju odbijenih zahtjeva od strane Vrhovnog suda za prikupljanje ovih podataka. Ovo je neophodno za jačanje povjerenja građana, i eliminisanje sumnji u neopravdano praćenje i prisluškivanje.

3. Proaktivnog objavljanja informacija kojima je po zahtjevu pristup odobren, shodno Zakonu o SPI.

4. Objavljanja podataka o organizacionoj strukturi ANB.

U većini demokratskih država, organizacione šeme obavještajnih službi i obavještajnog sektora u cjelini su javno dostupne²⁶. Principi iz Tshwanea, takođe, predviđaju obavezu objavljanja „postojanja svih vojnih, policijskih i obavještajnih institucija, i njihovih organizacionih jedinica (sub-unites)”²⁷.

5. Objavljanja informacija o nadležnostima, oblastima rada i najvažnijim aktivnostima ANB na veb sajtu.

U novije vrijeme, obavještajne službe demokratskih država nastoje da informišu građane o svojim osnovnim zadacima, oblastima i metodama rada, i načinu komunikacije i ovlašćenjima u kontaktu sa građanima²⁸. Ove službe nastoje da predstavljaju građanima svrhu svog postojanja i proizvode svojeg rada, i dokažu da djeluju u službi i u interesu građana. U Crnoj Gori je još uvijek na snazi tradicionalni pristup ulozi obavještajnog sektora, u kojem on služi uskom krugu najviših državnih zvaničnika.

ANB treba da objavi informacije o svojim nadležnostima, djelokrugu i aktivnostima, u formatu prilagođenom za građane, sa ciljem promovisanja odgovornosti ANB pred građanima kroz objašnjavanje razloga njenog postojanja i rezultata kojima služba doprinosi bezbjednosti građana i države.

²⁶ Veb sajtovi obavještajnih službi: Bugarske (<http://www.nrs.bg/dar.pdf>), Češke (<http://www.nbu.cz/cs/o-nas/organizacni-schema/>), Danske (<https://www.pet.dk/Om%20PET/Organisation.aspx>), Estonije (<https://www.kapo.ee/et/content/struktuur.html>) Sajt hrvatske obavještajne službe, <https://www.soa.hr/en/soa/structure/>, Holandije (<https://english.aivd.nl/about-aivd/contents/the-aivd-who-we-are>), Italije (<http://www.sicurezza nazionale.gov.it/sisr.nsf/english.html>), Norveške (<http://www.nsm.stat.no/om-nsm/organisasjon/>), njemačke Savezne obavještajne službe (http://www.bnd.bund.de/EN/About_us/Operational_Structure/Operational_Structure_node.html), njemačkog Saveznog ureda za zaštitu ustava (<http://www.verfassungsschutz.de/en/about-the-bfv/tasks/the-organisation-of-the-bfv-is-not-a-secret>), Poljske (<http://www.aw.gov.pl/eng/agencja/organizacja.html>), Rumunije (<http://www.sri.ro/structure.html>), Slovačke (<http://www.sis.gov.sk/about-us/organisation-structure.html>), Španije (<http://www.cni.es/en/structure/>), Švedske (<http://www.sakerhetspolisen.se/en/swedish-security-service/about-us/organisation.html>), Velike Britanije (<https://www.mi5.gov.uk/home/about-us/who-we-are/staff-and-management.html>). Pristupano: 15 – 20. Februara 2016.

²⁷ Open Society Foundations, n.d., princip 10, sekcija C.

²⁸ Za primjere dobre prakse pogledati veb sajtove obavještajnih službi: Češke, Estonije, Hrvatske, Holandije, Italije, Norveške, Njemačke, Švedske, Velike Britanije... Pristupano: 3. marta 2016.

Hrvatska SOA je 2014. godine objavila „javni dokument“ u kojem javnost obavještava o područjima, načinima i rezultatima svog rada. U samom uvodu, kao jedan od razloga za objavljivanje dokumenta navodi se da „SOA ne želi ostati izvan legitimnih očekivanja hrvatske javnosti o otvorenosti i transparentnosti državnih tijela.“ Javni dokument sadrži detaljne informacije o ustroju bezbjednosno-obavještajnog sistema Hrvatske i same SOA-e, vrlo precizna objašnjenja njenih ovlaštenja, naročito u odnosu na građane, informacije o strukturi zaposlenih i načinu zapošljavanja i podatke o budžetu. Osim toga, tu su i zanimljive i jasne informacije o područjima koja SOA bezbjednosno i obavještajno prati, o načinima na koje SOA prikuplja podatke, i međunarodnoj saradnji u zaštiti nacionalne bezbjednosti. Posebno je opisano kome SOA odgovara i ko vrši nadzor nad njenim radom, te njezina odgovornost prema javnosti. Konačno, SOA građanima Hrvatske nudi i viziju i strategiju svog razvoja. SOA na ovaj način vrlo uspješno objašnjava građanima čemu ova agencija služi i šta su proizvodi njenog rada²⁹.

6. Pripreme izvještaja za javnost o radu ANB.

Obavještajne službe razvijenih zemalja pripremaju godišnje izvještaje namijenjene javnosti, vodeći računa o zaštiti informacija čijim bi se objavljivanjem mogla ugroziti nacionalna bezbjednost³⁰. Neke službe pored godišnjih izvještaja o radu objavljuju i godišnje izvještaje o bezbjednosnim prijetnjama, i redovne obavještajne procjene, uvažavajući na taj način građane kao korisnike obavještajnih informacija.

Vodeći računa o zaštiti tajnih informacija, potrebno je uvesti praksu pripremanja i objavljivanja javnih izvještaja o radu ANB. Ovi izvještaji treba da sadrže podatke o organizaciji i najvažnijim aktivnostima ANB, informacije o budžetu i izdacima, informacije o učincima Agencije.

Pored toga, po uzoru na dobre evropske prakse, ANB treba da razmotri objavljivanje izvještaja o bezbjednosnim prijetnjama i obavještajnih procjena, i na taj način legitimiše građane kao korisnike obavještajnih informacija. Kao primjeri dobre prakse mogu poslužiti izvještaji obavještajnih službi Holandije³¹, Švedske³², Kanade³³ i nedavno i Hrvatske³⁴.

²⁹ Sigurnosno-obavještajna agencija Hrvatske (SOA), "Izvršnost, zakonitost, integritet, timski rad", Zagreb, 2014. Dostupno na: https://www.soa.hr/UserFiles/File/pdf/JAVNI-DOKUMENT_web.pdf. Pristupano: 10. februara 2016.

³⁰ Agencije sljedećih država objavljuju svoje izvještaje o radu: Češka, Danska, Estonija, Finska, Holandija, Hrvatska, Kanada, Norveška, Njemačka, Poljska, Rumunija, Slovačka, Švedska. Pristupano: 7. marta 2016.

³¹ Izvještaj dostupan na: <https://english.aivd.nl/binaries/aivd-en/documents/annual-report/2015/05/13/annual-report-2014-not-only-returnees-but-also-%E2%80%9Cstay-at-homes%E2%80%9D-pose-a-threat/annual-report-aivd-2014.pdf>. Pristupano: 27. februara 2016.

³² Izvještaj dostupan na: http://www.sakerhetspolisen.se/download/18.4c7cab6d1465fb27b-01f1a/1426682274489/Arsbok2014_webb_slutgiltig.pdf. Pristupano: 1. marta 2016.

³³ Izvještaj dostupan na: https://www.csis-scrs.gc.ca/pblctns/nnlrprt/2013-2014/2013-2014_Public_Report_Inside_ENG.pdf. Pristupano: 1. marta 2016.

³⁴ Izvještaj dostupan na: <https://www.soa.hr/UserFiles/File/pdf/Javno-izvjesce-2015.pdf>. Pristupano: 3. marta 2016.

LITERATURA

NAUČNI ČLANCI:

1. Aftergood, Steven, "Secrecy and Accountability in U.S. Intelligence", Federation of American Scientists, 1996. Dostupno na: <http://www.fas.org/sgp/cipsecr.html>. Pristupano: 7. aprila 2016.
2. Andregg and Gill, "Comparing the Democratization of Intelligence", Routledge, 2014
3. Bajović i Agatonović, "Statistika prisluškivanja: tajni podatak ili informacija od javnog značaja?", Beogradski centar za bezbjednosnu politiku, Beograd, 2015
4. Cvrtila, Ratko, "Razvoj i nadzor sigurnosno-obavještajnog sustava u Republici Hrvatskoj", Ženevski centar za demokratsku kontrolu nad oružanim snagama (DCAF)
5. Cristiana Matei, Florina, "Balancing Democratic Civilian Control with Effectiveness of Intelligence in Romania: Lessons Learned and Best/Worst Practices Before and After NATO and EU Integration", Routledge, 2014
6. Hans i Wills, "Nadzor nad obavještajnim službama", Ženevski centar za demokratsku kontrolu nad oružanim snagama (DCAF), 2012
7. Hadžić, Miroslav, "Raspon obaveštajnog nadzora na Zapadnom Balkanu", Ženevski centar za demokratsku kontrolu oruzanih snaga (DCAF)
8. Pejić, Jelena, "Ko nas prisluškuje? Kako funkcioniše presretanje elektronskih komunikacija i pristup zadržanim elektronskim podacima u Srbiji?", Beogradski centar za bezbjednosnu politiku, Beograd, 2014
9. Radević, Rajko, "Nadzor nad obavještajnim službama u zemljama Zapadnog Balkana Studija slučaja: Crna Gora", Ženevski centar za demokratsku kontrolu oruzanih snaga (DCAF)
10. Sir Rifkind, Malcolm, "Intelligence Agencies in the Internet Age - Public Servants or Public Threat?", Wadham College Oxford, 2014
11. University of Amsterdam, "Ten standards for oversight and transparency of national intelligence services". Dostupno na: <http://www.ivir.nl/publicaties/download/1591>. Pristupano: 1. marta 2016

DOKUMENTI:

1. Center for Contemporary Conflict, "Intelligence Secrecy and Transparency: Finding the Proper Balance from the War of Independence to the War on Terror", 2007
2. Centar za demokratiju i ljudska prava, "Analiza konteksta reforme sektora bezbjednosti u Crnoj Gori", 2011. Dostupno na: <http://www.cedem.me/publikacije/studije-i-javne-politike/download/69-studije-i-javne-politike/723-analiza-konteksta-reforme-sektora-bezbjednosti-u-crnoj-gori-1989-2009>. Pristupano: 27. februara 2016.
3. Centar za mirovne studije, "Prijedlog tema za raspravu Vijeća za nacionalnu sigurnost". Dostupno na: http://www.cms.hr/system/publication/pdf/12/VNS_policy_brief.pdf. Pristupano: 16. marta 2016.
4. Europski parlament - Odbor za građanske slobode, pravosuđe i unutarnje poslove, "Radni dokument o demokratskom nadzoru obavještajnih službi država članica i obavještajnim tijelima EU-a", 2013. Dostupno na: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/libe/dt/1014/1014219/1014219hr.pdf. Pristupano: 3. marta 2016.
5. European court of human rights, "CASE OF YOUTH INITIATIVE FOR HUMAN RIGHTS v. SERBIA", Strasbourg, 2013. Dostupno na: <http://openmediacoalition.org/documenti/echr-case-of-youth-initiative-for-human-rights-v-serbia/index.html>. Pristupano: 4. marta 2016.

6. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), "Compilation of Good Practices for Intelligence Agencies and their Oversight", 2011
7. Human Rights Council, "Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism", 2010. Dostupno na: <https://fas.org/irp/eprint/unhrc.pdf>. Pristupano: 3. marta 2016.
8. Open Society Foundations, "Global Principles on National Security and the Right to Information (The Tshwane Principles)", 2013. Dostupno na: <https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/global-principles-national-security-10232013.pdf>. Pristupano: 11. marta 2016.
9. Sigurnosno-obavještajna agencija Hrvatske (SOA), "Izvršnost, zakonitost, integritet, timski rad", Zagreb, 2014. Dostupno na: https://www.soa.hr/UserFiles/File/pdf/JAVNI-DOKUMENT_web.pdf. Pristupano: 10. februara 2016.
10. Skupština Crne Gore, Parlamentarni institut, Istraživački centar, "Istraživački rad: Usmjeravanje i koordinacija obavještajno-bezbjednosnih službi i nadzor nad njihovim radom", Podgorica, 2014. Dostupno na: http://www.skupstina.me/~skupcg/images/dokumenti/biblioteka-i-istrazivanje/Usmjeravanje_i_koordinacija_obavje%C5%A1tajno-bezbjednosnih_slu%C5%BEbi_i_nadzor_nad_njihovim_radom.pdf. Pristupano: 18. marta 2016.
11. Wills and Buckland, Working paper "Access to information by intelligence and security service oversight bodies", 2012.
12. Institut alternativa, "Agencija za nacionalnu bezbjednost i mjere tajnog nadzora - ima li kontrole?", 2012. Dostupno na: http://media.institut-alternativa.org/2012/04/institut_alternativa-agencija-za-nacionalnu-bezbjednost-i-mjere-tajnog-nadzora.pdf. Pristupano: 23. marta 2016.
13. The Johannesburg Principles on National Security, Freedom of Expression and access to information. Dostupno na: <https://www.article19.org/data/files/pdfs/standards/joburgprinciples.pdf>. Pristupano: 6. marta 2016.

ZAKONI I PROPISI:

1. Zakon o Agenciji za nacionalnu bezbjednost, Sl. list RCG, br. 28/2005, Sl. list CG, br. 86/2009 i Sl. list CG, br. 8/2015
2. Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Narodne novine, 215-01/06-01/04
3. Zakon o slobodnom pristupu informacijama, Sl. list CG, br. 44/2012
4. Zakon o tajnosti podataka, Sl. list CG, br. 14/2008, 76/2009, 41/2010, 40/2011, 38/2012, 44/2012, 14/2013, 18/2014, 48/2015
5. Zakon o osnovama obavještajno bezbjednosnog sektora Crne Gore, Sl. list CG, br. 28/2014
6. Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, Sl. list CG, br. 79/2008, 70/2009 i 44/2012

IZVJEŠTAJI:

1. Godišnji izvještaji o radu obavještajne službe Češke. Dostupno na: <https://www.nbu.cz/en/other-documents/>. Pristupano: 7. marta 2016.
2. Godišnji izvještaj o radu obavještajne službe Danske. Dostupno na: <https://www.pet.dk/English/~media/Engelsk/Annualreport2004-2005.ashx>. Pristupano: 7. marta 2016.
3. Godišnji izvještaji o radu obavještajne službe Estonije. Dostupno na: <https://www.kapo.ee/en/content/annual-reviews.html>. Pristupano: 7. marta 2016.
4. Godišnji izvještaj o radu obavještajne službe Finske. Dostupno na: http://live.grano.fi/ejulkaisu/Polisihallitus/Annual_report_2014/index.html. Pristupano: 7. marta 2016.

5. Godišnji izvještaj o radu obavještajne službe Holandije. Dostupno na: <https://english.aivd.nl/publications/annual-report/2016/05/26/annual-report-2015-aivd>. Pristupano: 7. marta 2016.
6. Godišnji izvještaj o radu obavještajne službe Hrvatske. Dostupno na: <https://www.soa.hr/UserFiles/File/pdf/Javno-izvjesce-2015.pdf>. Pristupano: 7. marta 2016.
7. Godišnji izvještaj o radu obavještajne službe Kanade. Dostupno na: https://www.csis-scrs.gc.ca/pblctns/nlprpt/2013-2014/2013-2014_Public_Report_Inside_ENG.pdf. Pristupano: 7. marta 2016.
8. Godišnji izvještaj o radu obavještajne službe Norveške. Dostupno na: <https://www.nsm.stat.no/globalassets/rapporter/arsrapporter/nsm-2015-nett-oppslag-endelig.pdf>. Pristupano: 7. marta 2016.
9. Godišnji izvještaj o radu obavještajne službe Njemačke. Dostupno na: <https://www.verfassungsschutz.de/en/public-relations/publications/annual-reports>. Pristupano: 7. marta 2016.
10. Godišnji izvještaj o radu obavještajne službe Poljske. Dostupno na: <http://www.abw.gov.pl/en/about-isa/577,Annual-report-2009.html>. Pristupano: 7. marta 2016.
11. Godišnji izvještaji o radu obavještajne službe Rumunije. Dostupno na: <http://www.sri.ro/activity-reports.html>. Pristupano: 7. marta 2016.
12. Godišnji izvještaj o radu obavještajne službe Slovačke. Dostupno na: <http://www.sis.gov.sk/for-you/sis-annual-report.html>. Pristupano: 7. marta 2016.
13. Godišnji izvještaj o radu obavještajne službe Švedske. Dostupno na: <http://www.sakerhetspolisen.se/en/swedish-security-service/about-us/current-events/news/2015-03-20-security-service-yearbook-2014>. Pristupano: 7. marta 2016.
14. Izvještaj Stejt Departmenta o poštovanju ljudskih prava, 2015. Dostupno na: <http://www.state.gov/documents/organization/252855.pdf>. Pristupano: 10. marta 2016.

INTERNET IZVORI:

1. Agencija za nacionalnu bezbjednost. Dostupno na: www.anb.gov.me. Pristupano: 2. marta 2016.
2. Agencija za nacionalnu bezbjednost. Dostupno na: <http://www.anb.gov.me/naslovna/Djelokrug-rada/>. Pristupano: 2. marta 2016.
3. Cafe del Montenegro, "HRA, CGO, IA i MANS: Zakonom o ANB-u se drastično ugrožavaju ljudska prava", 09.02.2016. Dostupno na: <http://www.cdm.me/drustvo/crna-gora/hra-cgo-ia-i-mans-zakonom-o-anb-u-se-drasticno-ugrozavaju-ljudska-prava>. Pristupano: 17. marta 2016.
4. Edukativni materijali za građane obavještajne službe Holandije (<https://english.aivd.nl/publications>). Pristupano 10. marta 2016.
5. Edukativni materijali za građane obavještajne službe Italije (<http://www.sicurezza.gov.it/sisr.nsf/comunicazione/archivio-video.html%20-%20content>). Pristupano 10. marta 2016.
6. Edukativni materijali za građane obavještajne službe Norveške (<https://www.nsm.stat.no/publikasjoner/rad-og-anbefalinger/brosjyrer/>). Pristupano 10. marta 2016.
7. Edukativni materijali za građane obavještajne službe Velike Britanije (<https://www.mi5.gov.uk/what-to-look-for>). Pristupano: 10. marta 2016.
8. Edukativni programi obavještajne službe Kanade (<https://www.csis-scrs.gc.ca/bts/shrnpgblc-en.php>). Pristupano: 10. marta 2016.

9. Edukativni programi obavještajne službe Norveške (<https://www.nsm.stat.no/kurs-og-arrangement/>). Pristupano: 10. marta 2016.
10. Edukativni programi obavještajne službe Italije (<http://www.sicurezza-nazionale.gov.it/sisr.nsf/cultura-della-sicurezza.html>). Pristupano: 10. marta 2016.
11. Edukativni programi obavještajne službe Španije (<http://www.cni.es/es/culturainteligencia/actividades/formacion/>). Pristupano: 10. marta 2016.
12. Institut Alternativa, "Vršiti "terenske" kontrole MTN i tražiti podatke od operatora", 02.07.2015. Dostupno na: <http://institut-alternativa.org/saopstenje-vrsiti-terenske-kontrole-mtn-i-traziti-podatke-od-operatora/>. Pristupano: 11. marta 2016.
13. Monitor, "CRNE TAČKE DOMAĆIH BEZBJEDNOSNIH SLUŽBI: Duvan, kafa i tajne koje cure", 07.02.2014. Dostupno na: http://www.monitor.co.me/index.php?option=com_content&view=article&id=4989:crne-take-doma-ih-bezbjednosnih-slubi-duvan-kafa-i-tajne-koje-cure&catid=3427:broj-1216&Itemid=4688. Pristupano: 27. februara 2016.
14. Monitor, "Napad na imovinu bivšeg funkcionera ANB-a Duška Golubovića: Poruka ka vrhu", 27.11.2015. Dostupno na: http://www.monitor.co.me/index.php?option=com_content&view=article&id=6469:napad-na-i-movinu-biveg-funkcionera-anb-a-duka-golubovia-poruka-ka-vrhu&catid=4447:broj-1310&Itemid=5781. Pristupano: 15 februara 2016.
15. Social Media and U.S. Intelligence Agencies: Just Trending or a Real Tool to Engage and Educate?. Dostupno na: <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1476&context=jss>. Pristupano: 18. februara 2016.
16. Vijesti online, "Peruničić na čelu najvažnijeg sektora ANB-a", 25.03.2014. Dostupno na: <http://www.vijesti.me/vijesti/perunicic-na-celu-najvaznijeg-sektora-anb-a-189400>. Pristupano: 5. marta 2016.

ISTRAŽIVAČKI CENTAR

Istraživački centar CDT-a ispituje i analizira društvene fenomene i probleme u crnogorskom društvu radi unapređenja politika, donošenja kvalitetnijih odluka i obogaćivanja javnog dijaloga. Koristeći naučno - istraživačku metodologiju i poštujući standarde objektivnosti, preciznosti i transparentnosti, CDT istražuje i ocjenjuje oblast izbornih procesa, rada državne uprave, zakonskih okvira i praksa institucija, te evropskih i evroatlantskih integracija. Nakon istraživanja, definišu se preporuke i nudi argumentovan uvid koji koriste kreatori politika, a koje su dostupne javnosti. CDT je posvećen ispunjavanju najviših metodoloških standarda, te ostvaruje uspješnu saradnju sa domaćim i stranim stručnjacima.

Istraživački centar se u posljednje četiri godine razvija kroz podršku **Think Tank Fonda**. Do sada je pripremljeno više predloga praktične politike. Neki od njih su:

- “Planiranje, mjerenje i izvještavanje kao poluge uspješnosti vladinih politika”, <https://goo.gl/Rc4Vtr>
- “Dobro upravljanje u Crnoj Gori - izazovi i preporuke za poboljšanje stanja”, http://issuu.com/cdt_crnagora/docs/2013-07-pp-durbin-en-final
- “Pregovori između Crne Gore i EU - aktivni i dobro informisani građani ili samo posmatrači u procesu”, http://issuu.com/cdt_crnagora/docs/2013-06-pp-eu-en
- “Strateško komuniciranje procesa evroatlantskih integracija”, http://issuu.com/cdt_crnagora/docs/2013-09-pp-stratesko-en_f2b73f567db87f
- “Pravna i transparentna upotreba javnih resursa - preduslov za izgradnju povjerenja na izborima”, http://issuu.com/cdt_crnagora/docs/polici01-en_layout_1-opt
- “Trošak politike u Crnoj Gori”, http://issuu.com/cdt_crnagora/docs/2011-02-pp-trosak-politike.

 COPYRIGHT 2016

 THINK FUND
SUPPORTING POLICY RESEARCH

 CENTAR ZA DEMOKRATSKU TRANZICIJU

 Adresa: Vukašina Markovića bb, 81 000 Podgorica, Crna Gora

 Tel: +382 20 234 522

 Email: cdtmn@t-com.me **x Website:** www.cdtmn.org